

УДК 787.6 (477)

<https://doi.org/10.32461/190694>

Остапчук Надія Миколаївна,
концертмейстер кафедри музичного мистецтва
Київського національного університету
культури і мистецтв
ORCID 0000-0002-2867-1956

НЕОФОЛЬКЛОРИСТИЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ У ТВОРЧОСТІ БАЯНІСТІВ-АКОРДЕОНІСТІВ ХХ СТ.

Метою роботи є дослідження умов формування неофольклористичних тенденцій в баянно-акордеонному мистецтві ХХ ст., що обумовлювало загальну стилістику музичної творчості. **Методологія** полягає в застосуванні загального наукового принципу об'єктивності, історико-логічного, аналітичного та порівняльного методів у дослідженні неофольклористичних тенденцій та творчих пошуків виконавської майстерності розвитку у баянно-акордеонного мистецтва ХХ ст. **Наукова новизна** роботи полягає у розкритті загальної синергії розвитку баянно-акордеонного мистецтва під впливом неофольклоризму, що своєю чергою, обумовило особливості у зміні репертуару для баяна та акордеона, що сприяло формуванню нових оновлених тенденцій у виконавстві, підвищуючи, тим самим, рівень виражальних засобів, виконавської майстерності інструменту загалом як цілісного художньо-естетичного явища музичної культури. **Висновки.** У результаті проведеного дослідження підсумовано, що неофольклоризм як явище музичної культури, надав нових засобів музичної виразності для виконавських форм вираження, що було зосереджено на фольклорній складовій. Співіснування традиційної (класичної) та неофольклористичної тенденцій спричиняють появу нових напрямків у мистецтві, які починають впливати на розвиток творчості баянно-акордеонного мистецтва та загалом музики ХХ століття.

Ключові слова: баянно-акордеонне мистецтво, баяністи-акордеоністи, неофольклоризм, музичне виконавство, інструментальні твори, репертуар.

Остапчук Надежда Николаевна, концертмейстер кафедры музыкального искусства Киевского национального университета культуры и искусств

Неофольклористические тенденции в творчестве баянистов-аккордеонистов XX в.

Целью работы является исследование условий формирования неофольклористических тенденций в баянно-акордеонном искусстве XX в., что обуславливало общую стилистику музыкального творчества этого направления. **Методология исследования** заключается в применении общего научного принципа объективности, историко-логического, аналитического и сравнительного методов в исследовании неофольклористичних тенденцій и творческих поисков исполнительского мастерства развития в баянно-акордеонного искусства XX в. **Научная новизна работы** заключается в раскрытии общей синергии развития баянно-акордеонного искусства под влиянием неофольклоризму, что в свою очередь, обусловило особенности в изменении репертуара для баяна и аккордеона, что способствовало формированию новых обновленных тенденций в исполнительстве, повышая, тем самым, уровень выразительных средств, исполнительской мастерства инструмента в целом как целостного художественно-эстетического явления музыкальной культуры. **Выводы.** В результате проведенного исследования подведены, что неофольклоризм как явление музыкальной культуре, предоставил новых средств музыкальной выразительности для исполнительских форм выражения, было сосредоточено на фольклорной составляющей. Сосуществование традиционной (классической) и неофольклористичного тенденций вызывает появление новых направлений в искусстве, которые начинают влиять на развитие творчества баянно-акордеонного искусства и вообще музыки XX века.

Ключевые слова: баянно-акордеонной искусство, неофольклоризм, музыкальное исполнительство, инструментальные произведения, репертуар.

Ostapchuk Nadiya, concertmaster of the Department of Music Kyiv National University culture and arts

Neo-folkloristic tendencies in the work of accordion accordionists of the twentieth century

The purpose of the work is to study the conditions of formation of neo-coloristic tendencies in the accordion-accordion art of the twentieth century, which determined the general style of musical creativity of this direction. **The methodology** is to apply the general scientific principle of objectivity, historical, logical, analytical and comparative methods in the study of neo-folkloristic tendencies and creative searches for the performing skills of development in the accordion and accordion art of the twentieth century. **The scientific novelty** of the work is to reveal the general synergy of the development of accordion and accordion art under the influence of neo-folklorism, which in turn caused the peculiarities in changing the repertoire for accordion and accordion, which helped to form new updated tendencies in performance, thus increasing the level of performance mastery of the instrument as a whole artistic and aesthetic phenomenon of musical culture. **Conclusions.** The study concludes that neo-folklore as a phenomenon of musical culture provided new means of musical expression for performing forms of expression that focused on the folklore component. The coexistence of traditional (classical) and neo-folkloristic tendencies causes the emergence of new trends in art, which begin to influence the development of creativity of accordion and accordion music in general of the twentieth century.

Keywords: accordion accordion art, neo-folklorism, musical performance, instrumental works, repertoire.

Актуальність теми дослідження. Стильова система сучасної баянної музики становить сукупність основних типів сьогоденної академічної музичної традиції. В українській музичній культурі сьогодні спостерігається співіснування накладення декількох стильових парадигм з використанням в новій формі якісних характеристик попереднього періоду. У баянно-акордеонної музики неофольклорного напрямку спостерігаємо авторське перевтілення народної музики через призму власного стилю. Композиторське переосмислення фольклорних джерел часто досягає глибинних архаїчних пластів народного музикування, до яких вчені відносять мелос, властивий автентично-національному інструментальному музикуванню; специфічні ознаки в ладовій структурі; гармонія; жанрові ознаки; тип розгортання музичного матеріалу [1, 4]. Одним з таких векторів, від якого й починається процес трансформації баянної музики в річищі академізму, становить фольклоризм (а на більш пізній стадії свого розвитку – неофольклоризм). Тобто, опрацювання народного мелосу, перетворення фольклорних першоджерел в академічних жанрах і формах, відтворення стилістики і „духу” народно-інструментального виконання [5, 288].

Аналіз досліджень і публікацій. Фундатором дослідження баянно-акордеонного мистецтва є М. Давидов – відомі його праці з теорії формування виконавської майстерності баяніста, яка створена на основі теорії Б. Асаф'єва. Також в цьому ряді можливо назвати ряд наукових розвідок: Є. Іванова (“Академічне баянно-акордеонне мистецтво України”) Вл. Князева, А. Сташевського, Ю. Чумака, І.Яценка, В. Дорохіна, В. Зайця, А. Семешка, А. Черноіваненко, М. Різоля, В. Бесфамільнова та ін., які досліджують прийоми, штрихову палітру та виконавські можливості сучасного баяна-акордеона. Висвітленням фольклорної специфіки в баянних творах, написаних на народній основі, займалися такі науковці, як В. Бичков, А. Гончаров, М. Імханицький, Д. Кужелев, А. М'хайлова, В. Мурза, Я. Олексів, О. Показаник.

Метою роботи є дослідження умов формування неофольклористичних тенденцій в баянно-акордеонному мистецтві ХХ ст., що обумовлювало загальну стилістику музичної творчості.

Виклад основного матеріалу. Фольклорна складова досить плідно впливає на музичну творчість. Вона не втрачає первинного автентичного начала; на її основі з'являються нові форми музичного мовлення, розширюючи межі традицій, зближуючись із професійним, академічним мистецтвом. Співвідношення фольклорної традиції та композиторської творчості формує нове стилістичне явище – неофольклоризм, художньо-естетичним принципом якого є зв'язок здобутків сучасної композиторської техніки з фольклорно архаїчною традицією. Такий синтез породжує оригінальні композиторські стилі, начало яких виявляється в новітніх засобах, на новому естетичному рівні. Таким чином, у новому музичному мовленні – „неофольклоризмі” „фольклор” постає як категорія змісту, а „нео” – як категорія форми [9, 46].

У становленні неофольклористичного стилю значну роль відіграла творчість львівського осередку композиторів-модерністів 20–30-х рр. – М. Колесси, Н. Нижанківського, А. Рудницького, З. Лиська та С. Туркевич-Лісовської. Випускники вищих навчальних закладів Відня, Праги, Берліна, вони засвоїли досягнення європейської композиторської техніки. В їхній творчості з'являються тенденції, суголосні європейським мистецьким напрямкам кінця ХІХ – початку ХХ ст. – експресіонізму, урбанізму, інших неостилів. Однак, на ґрунті національної свідомості, найорганічнішим для львівських композиторів виявився неофольклоризм [7, 64].

У 50–60-х рр. неофольклоризм набуває подальшого утвердження у творчості представників „нової фольклорної хвилі” (Р. Щедрина, С. Слонімського, М. Сидельникова, Л. Колодуба, М. Скорика, Л. Грабовського, Є. Станковича, Л. Дичко, І. Карабиця та багатьох інших представників з різних республік колишнього СРСР), які, за словами І. Ляшенка, „утворюють в ХХ ст. свій спектр естетичних домінант” [2, 81].

Одним з найяскравіших сучасних авторів в українській баянній музиці, який дуже вдало працює у напрямку перетворення фольклорної традиції, є Віктор Власов. Протягом останньої чверті минулого століття композитор створив цілу низку творів на народній основі, які представляють новий підхід в опрацюванні фольклорного першоджерела. Це такі твори: Парафраз на народну тему (1977), Веснянка (1984), Соната-експромт „Буковинська” (1985), Колядка (1987), Гаївка (1987), „Свято на Молдаванці”, (1998). Крім того, на фольклорній ниві у цей час автор створив „Альбом обробок югославських народних мелодій” (21 п'єса, 1990), Дві обробки німецьких народних пісень (1992). Одним з яскравих представників неофольклоризму в українській баянній музиці є Анатолій Гайденко, композитор, левова доля творчого доробку якого належить саме до цього напрямку. Протягом останніх десятиріч минулого та на початку нового століття автор створив цілу в'язанку малих і великих одночастинних творів, в основі яких закладено музично-мовні засади фольклору різних народів, зокрема українського, російського, грузинського, хорватського, болгарського, сербського, угорського, молдавського, румунського тощо. Отже, це твори для дуету – „Вечір у горах” (1978), „Палехські замальовки” (1979), Фантазія на хорватські теми „Коло” (1979), „Невестіно коло” (1987), „Коломийка” (2003); для тріо – „Плетениця” (1990); для баяна-соло – „Здравейте, друзарі” (1985), „Вербунк” (1987), „Весняна хора” (1987), „Балканський триптих” (1992) [3, 18].

Опора на фольклорні інтонації визначає один із напрямів баянної творчості Юрія Шамо, музика якого не позбавлена рис сучасного „модернового” мовлення. П'єса „Імпровізація і бурлеска” (К., 1989) являє собою яскраву

музичну замальовку на основі елементів квазіетнографічного фольклорно-карпатського музичення [7, 78].

Звукообразальність, вільно-імпровізаційне начало вступної частини складає атмосферу простору й пейзажності. На її інтонаційному ґрунті будується й основна тема наступної, ігрово-танцювальної за характером, бурлески.

У стилістичну проекцію фольклоризму-неофольклоризму в розвитку вітчизняної баянної музики сучасного етапу органічно вписується творчість Володимира Подгорного, а саме – середнього та пізнього її періодів. Сформувавши принципи власного творчого стилю ще у попередній час, автор згодом продовжив його кристалізацію, створивши нову велику низку різних творів, більша частина з яких залишилася у площині окресленого жанрово-стильового напрямку.

Серед інших авторів, які на сучасному етапі розвитку баянної музики в Україні працюють у жанрі народної обробки, поповнюючи своїми творами фольклористичний вектор оригінальної баянної літератури, слід відзначити О. Назаренка, В. Гальчанського, Г. Метьолкіна, Ю. Кукузенка, О. Чуєва, Л. Козельчука й ін. В українській музичній культурі сьогодні «спостерігається співіснування накладення декількох стильових парадигм з використанням в новій формі якісних характеристик попереднього періоду» [4, 210].

У баянно-акордеонній музики неофольклорний напрямок спостерігаємо як авторське перевтілення народної музики через призму власного стилю. Композиторське переосмислення фольклорних джерел часто досягає глибинних архаїчних пластів народного музикування, до яких вчені відносять такі: мелос, властивий автентично-національному інструментальному музикуванню; специфічні ознаки в ладовій структурі; гармонія; жанрові ознаки; тип розгортання музичного матеріалу. Іншим прикладом історично закономірного процесу є взаємопроникнення фольклору та джазу: від національного до міжнародного, від міжнародного до «новонаціонального». Вплив фольклорних витоків у поєднанні з джазовими ритмами породжує виникнення нових художніх напрямків в розвитку жанрових і стильових систем. Такий синтез – один із шляхів появи неофольклоризму як стильового напрямку музики другої половини ХХ століття, яскраво представленого в баянно-акордеон творчості українських композиторів: А. Білошицького, В. Власова, А. Гайденко, В. Зубицького, К. Мяскова, В. Підгорного, В. Рунчака, А. Сташевського, Ю. Шамо, Г. Шендерьова та інших, де знайшли своє відображення провідні тематичні лінії «нової музики». В їхніх творах неофольклористичні риси простежуються в декількох рівнях: часткового (цитатного) використання фольклорного матеріалу (В. Власов. «Парафраз на народну тему»); творчого переосмислення фольклору (А. Тимошенко. «Поліська рапсодія»); поєднання музичних національних діалектів з модерним мистецьким мисленням, зокрема ритмами джазової музики (В. Зубицький. «Концертна сюїта № 2»); переосмислення полістильових утворень (А. Сташевський. «Каприччіо в джазовому стилі») [3, 18-19].

Використання народнопісенного матеріалу в якості основних тематичних ліній у концерті М. Різоля спрямовує цей твір до традицій, що розвивають фольклористичні принципи композиції в межах масштабних формоструктур і розвиненої драматургії. Як відомо, в жанрі баянного концерту ці традиції були вже успішно перетворені на практиці у попередні роки піонерами баянного академізму – Ф. Рубцовим, Т. Сотниковим, М. Речменським, Ю. Шишаковим.

Іншу, неофольклорну лінію оригінального баянного репертуару, розвиває Концерт №1 для баяна з оркестром (1974, ред. 1996) Анатолія Гайденка 3. За формою концерт є одночастинною композицією, зведеною на засадах сонатності, яка містить також і риси тричастинності. У своєму творі автор звертається до архаїчних пластів східнослов'янського фольклору та вибудовує на його інтонаційному ґрунті основний музичний матеріал. Так, у якості головної партії задіяна старообрядова пісня "Ой ви, курочки, кури", сповнена епічної поетики та стриманої декламаційності. Згідно з канонами сонатності, побічна партія концерту, в основі якої мелодія стародавньої української календарно-обрядової пісні "Завію вінки, та на святки", представляє контрастну пісенно-ліричну сферу з глибоким інтонаційно-експресивним началом [7, 85].

До групи вітчизняних баянних концертів, що розвивають традиції неофольклоризму та створені для інструменту з готово-виборною системою, належить і Концерт для баяна з оркестром "Волзькі картини" (1979) Георгія Шендерьова, написаний у той час, коли баян з цією системою вже почав виборювати авторитетну позицію на концертній сцені.

Наукова новизна роботи полягає у розкритті загальної синергії розвитку баянно-акордеонного мистецтва під впливом неофольклоризму, що своєю чергою, обумовило особливості у зміні репертуару для баяна та акордеона, що сприяло формуванню нових оновлених тенденцій у виконавстві, підвищуючи, тим самим, рівень виражальних засобів, виконавської майстерності інструменту загалом як цілісного художньо-естетичного явища музичної культури.

Висновки. Баянно-акордеонна музика ХХ ст. є прикладом стрімкого оновлення мови багатьох творів. Властиве їм розмаїття нових виразів та технологій, що утворюються суголосно загальним процесам сучасного музичного простору, огорнутого потужним струменем атрадиціоналізму. Причетність до нього баяна засвідчує

активне опанування композиторами незвичних мистецьких форм, концептів та проривних технологій трансгресивного характеру: твори для баяна К. Цепколенко, В. Ручака, І. Тараненка, Ю. Гомельської, С. Пилотикова, А. Загайкевич, А. Карнака, Л. Самодаєвої, О. Щетинського та інших українських композиторів.

Стильові утворення в баянно-акордеонних творах українських баяністів-практиків ми аргументуємо, репертуарні напрацювання кінця ХХ початок ХХІ століття базуються на фольклорній основі з використанням сучасних прийомів гри і інтерпретації музики самим композитором, а іноді виконавцем. Таким чином, її суть полягає в стилізації елементів ладогармонійної основи, ритму, фактури, тематизму, різних виконавських прийомів, взаємопроникнення напрямків (фольклорний - естрадно-джазовий - камерно-академічний) і створенні на цій основі нового джазово-академічного напрямку музики.

Література

1. Дерев'янченко О. О. Неофольклоризм у музичному мистецтві: статика та динаміка розвитку в першій половині ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17. 00. 03. Київ, 2005. 19 с.
2. Дяченко Ю. Естрадно-джазова стилістика в творчості харківських композиторів-баяністів. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. 2012. № 36. С.368–380. Душний А. Наукові пріоритети баянно-акордеонного мистецтва в контексті української академічної школи гри на народних інструментах. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*. 2015. Вип. 7. С.75–82.
3. Дякунчак Ю.И., Душний А.И. Творчество для баяна-акордеона композиторов Украины конца ХХ начала ХХІ веков: стилевые особенности. *Наука. Искусство. Культура*. 2016. Вип. 4 (12). С.16–24.
4. Маринін І.Г. Тенденції розвитку акордеонно-баянного виконавства другої половини ХХ – початку ХХІ ст. (джерелознавчий аспект). *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2013. Вип. 19. Том І. С. 208–212.
5. Мурза В. А. Фольклор у професійному баянному мистецтві (на прикладі творів В. Власова) / В. А. Мурза // *Музичне мистецтво і культура*. – Вип. 3. – Одеса : ОДМА ім. О. Нежданової, 2002. – С. 287 –294.
6. Олексів Я. Формотворчі особливості неофольклорних творів для баяна-акордеона українських композиторів другої половини ХХ ст. // *Творчість композиторів України для народних інструментів: зб. матер. міжнарод. наук-практ. конф.* (Львів, 10.04.2006, ЛДМА ім. М.Лисенка). Дрогобич: Посвіт, 2006. С. 67-75.
7. Поникарова Л. Н. Баян в народно-інструментальному жанрі України. Харьков : Торнадо, 2003. – 104 с.
8. Сподаренко В. Фольклорні та неофольклорні тенденції баянно-акордеонної творчості сучасних українських композиторів. С. 133-139
9. Сташевський А. Я. Сучасна українська музика для баяна: виражальні засоби, композиційні технології, інструментальний стиль : монографія. Луганськ : Янтар, 2013. 328 с.

References

1. Дерев'янченко О. О. Неофольклоризм у музичному мистецтві: статика та динаміка розвитку в першій половині ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17. 00. 03. Київ, 2005. 19 с.
2. Дяченко Ю. Естрадно-джазова стилістика в творчості харківських композиторів-баяністів. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. 2012. № 36. С.368–380. Душний А. Наукові пріоритети баянно-акордеонного мистецтва в контексті української академічної школи гри на народних інструментах. *Актуальні проблеми мистецької практики і мистецтвознавчої науки*. 2015. Вип. 7. С.75–82.
3. Дякунчак Ю.И., Душний А.И. Творчество для баяна-акордеона композиторов Украины конца ХХ начала ХХІ веков: стилевые особенности. *Наука. Искусство. Культура*. 2016. Вип. 4 (12). С.16–24.
4. Маринін І.Г. Тенденції розвитку акордеонно-баянного виконавства другої половини ХХ – початку ХХІ ст. (джерелознавчий аспект). *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. 2013. Вип. 19. Том І. С. 208–212.
5. Мурза В. А. Фольклор у професійному баянному мистецтві (на прикладі творів В. Власова) / В. А. Мурза // *Музичне мистецтво і культура*. – Вип. 3. – Одеса : ОДМА ім. О. Нежданової, 2002. – С. 287 –294.
6. Олексів Я. Формотворчі особливості неофольклорних творів для баяна-акордеона українських композиторів другої половини ХХ ст. // *Творчість композиторів України для народних інструментів: зб. матер. міжнарод. наук-практ. конф.* (Львів, 10.04.2006, ЛДМА ім. М.Лисенка). Дрогобич: Посвіт, 2006. С. 67-75.
7. Поникарова Л. Н. Баян в народно-інструментальному жанрі України. Харьков : Торнадо, 2003. – 104 с.
8. Сподаренко В. Фольклорні та неофольклорні тенденції баянно-акордеонної творчості сучасних українських композиторів. С. 133-139
9. Сташевський А. Я. Сучасна українська музика для баяна: виражальні засоби, композиційні технології, інструментальний стиль : монографія. Луганськ : Янтар, 2013. 328 с.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2019

Прийнято до публікації 21.10.2019